

Breda Dvořák Drašler

EVANGELIČANSKA CERKVENA OBČINA V LJUBLJANI V 19. IN 20. STOLETJU

4.1 Prvi poskusi evangeličanskega bogoslužja v Ljubljani*

Na začetku 19. stoletja se je v Ljubljani spet zbralo majhno število evangeličanov, tako trgovcev kot podjetnikov, ki so prišli s protestantovskih območij v Nemčiji in Švici. Bilo pa je tudi nekaj vojakov in oficirjev, ki so bili prav tako pripadniki evangeličanov. To je začetek ljubljanske cerkvene občine po tolerančnem patentu leta 1781. Prav ti ljudje so pripomogli k prvemu evangeličanskemu bogoslužju v Ljubljani. [...]

4.2 Prvo javno evangeličansko bogoslužje v Ljubljani

[...] Gospod Wolf [pastor reformirane cerkvene občine v Trstu; prišel je v Ljubljano na pogreb Antona Capretza, pogreb pa je smel biti le rimskokatoliški] je namreč dobil od oblasti dovoljenje, nekako zaradi tolažbe, da sme darovati bogoslužje za te vernike. Tako je 1. julija pripravil pobožnost (Andacht), naslednjega dne pa pridigo z

* Odlomki iz diplomske naloge *Oris nastanka in zgodovine evangeličanske cerkvene občine v Ljubljani*, oddane septembra 2004 na koncu študija na Teološki fakulteti v Ljubljani in napisane ob mentorstvu doc. dr. Bogdana Dolenca in somentorstvu prof. dr. Stanka Janežiča. Za podlago sta bila predvsem spisa dveh ljubljanskih evangeličanskih duhovnikov, in sicer: Hans Jaquemar, *Gemeindgeschichte bis 1864* (Zgodovina cerkvene občine do 1864) in Franz Morgenthaler, *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Laibah* (Zgodovina evangeličanske cerkvene občine Ljubljana). Tipkopijsna prepisa njunih rokopisnih spisov sta se ohranila v arhivu evangeličanske cerkvene občine v Ljubljani. Uporabljena je bila tudi knjiga Vili Kerčmar, *Evngeličanska cerkev na Slovenskem* (Murska Sobota 1995).

bogoslužjem (Abendmahlfeier). Udeležilo se ga je 20–30 evangličanov. To bogoslužje (2. julija 1826) imamo za prvo javno evangličansko bogoslužje v Ljubljani. Bilo je darovano po več kot dvesto letih nasilne prekinitev. Ni pa natanko znano, kje je bilo opravljeno. Nekateri viri trdijo, da v dvorani nemškega viteškega reda, Medicus pa omenja dvorano filharmonije. Prejšnja bogoslužja, ki jih je opravljal pastor Blume, so bila darovana samo v zasebni sobi. [...]

4.3 Prošnje in trud glede »rednih« bogoslužij

5. aprila 1827 so se ljubljanski evangličani s pisno prošnjo obrnili na deželno predsedništvo (Landespräsidium) v Ljubljani. Prosili so ga, da bi jim dovolilo imeti večkrat na leto ali pa vsaj samo enkrat letno kako pobožnost, ki bi jo lahko vodil eden od obeh tržaških duhovnikov, ki jim je po kilometrih najbližji. To prošnjo je izdelal pastor Wolf, podpisali pa so jo med drugim tudi Josef Hermann, Christof Capretz, Peter Gilly, Wolfgang F. Günzler, Ludwig Wahl in Wilhelm Heinrich Korn. Dne 14. aprila 1827 prejmejo negativen odgovor.

Pa vseeno niso vrgli puške v koruzo. Zato so se odločili in 13. avgusta leta 1827 odposlali še eno prošnjo superintendentu Justusu Hausknechtu na Dunaj. Ta dokument so podpisali tako v imenu helvetskih vernikov (zanje je odgovarjal Joseph Hermann) kot tudi v imenu luteranskih vernikov (zanje je odgovarjal W. F. Günzler). V pismu ga kot nadpastirja reformirane Cerkve in kot namestnika evangličanske Cerkve v Avstriji prosijo, da to njihovo prošnjo za dovoljenje obhajanja letnega bogoslužja posreduje evangličanskemu konzistoriju in tudi drugim višjim instancam. Poleg te prošnje so predložili tudi seznam vseh vernikov dežele Kranjske: skupaj 71 duš. 55 duš je bilo v Ljubljani, 12 v Novem mestu, 2 sta bili iz Kranja in 2 iz Tržiča. Pri tem seznamu ljudi pa niso bili upoštevani pripadniki iz vojske, nekateri nepoznani ročni delavci, rudarji itd. Pravilnost tega seznama je potrdil celo župan J. N. Hradetzky.

Pri tem najstarejšem seznamu, ki je ohranjen še do danes, se razpozna, da je večina teh vernikov kavarnarjev iz Švice. Izhajajo predvsem iz mesta Gornji Engadin. Od petinpetdesetih evangličanov

v Ljubljani jih je bilo 36 kavarnarjev, od šestnajstih zunaj mesta pa jih je bilo kavarnarjev šest. Prav oni so bili ustanovitelji »kavarniškega življenja« v celi deželi Kranjski. [...]

29. decembra [1836] prejmejo od deželnega gubernija odgovor [na ponovno prošnjo s 13. 12. 1836], ki pa jih opozori na to, kar je določil že dekret z dne 17. marca 1784: da pri bogoslužju in drugje nikdar ne smeta biti združeni obe veroizpovedi.

Sedaj pa jim res ni preostalo čisto nič več drugega, kakor da osebno prosijo cesarja Franca I. za pomoč. Milo ga prosijo za to, kar je tolerančni patent z dne 17. marca leta 1784 dovoljeval v bistvu že zdavnaj.

To prošnjo so temeljito pripravili. Napisal jo je pastor Libergauer iz Gradca. Poslal jo je v kontrolo tudi drugim svojim zaupnim možem. V Ljubljani pa so en izvod prihranili zase. To zadevo sta vodila spet Wahl in Günzler. Poizkus, da bi to prošnjo pregledali tudi na Dunaju, kamor bi jo zanesla dva ljubljanska vernika osebno, je propadel, ker so se, prvič, bali visokih stroškov poti in, drugič, ni bil nihče od njih pripravljen tega narediti. Marca leta 1837 je to prošnjo podpisalo okoli 80–90 ljudi. (Nekatera imena: gospod Kärcher, L. Wahl, P. Gilly, gospod Hundt, gospod Günzler itd.) Odpošljejo jo po pošti. Toda tudi ta poizkus je propadel. 1. julija 1837 sporoči to novico o propadu našim vernikom ljubljanski magistrat.

Tako je propadlo tudi upanje, da bi lahko kaj dosegli z vlaganjem pisnih prošenj. Sedaj so bili že enajst let brez bogoslužja. [...]

Leta 1844 v mesecu septembru se je razširila novica, da bo Ljubljano še isto leto obiskal cesar Ferdinand I. To pa je pomenilo novo upanje za evangeličansko cerkveno občino. Odločili so se, da bodo ta obisk izkoristili in tako morda končno dosegli svoj cilj, za katerega so si zaman prizadevali že 25 let. Ponovno so sedli skupaj in izdelali prošnjo, v kateri so prosili, da bi lahko dvakrat letno praznovali bogoslužje v Ljubljani. Maševati pa bi hodil kak duhovnik iz Trsta ali s Koroškega. Napisali so seznam ljudi, ki so evangeličani: 112 jih je bilo, 99 v Ljubljani, drugi pa v njeni okolici.

Po skoraj letu dni, v sredini julija, pa je končno le prispel tako dolgo pričakovani odgovor cesarja, ki jim dovoljuje imeti dvakrat v

letu privatno bogoslužje ob sodelovanju tržaškega ali koroškega duhovnika.¹

Toda to cesarsko dovoljenje so spremljale tudi določene omejitve, kot so npr.: da imajo bogoslužji v času velike noči in še enkrat letno v nekem primernem prostoru, bogoslužja ne smejo obiskovati katoliški verniki, da je vedno prisoten pri bogoslužjih kak magistratni ali policijski uradnik, o terminih bogoslužij morajo vnaprej obvestiti deželno oblast itd. [...]

Pri organizaciji del pa je bil glavni prav [trgovec Gustav] Heimann. Iskal je ustrezno dvorano. Pridobil je dvorano redute na Jakobovem trgu. Tukaj je imel prvo javno bogoslužje 12. oktobra 1845 superintendent Franz. Že pri tem prvem bogoslužju jim je nekako uspelo pridobiti orgle, tako da je bilo vse skupaj še bolj svečano. V dvorano so postavili tudi leseno prižnico, ki so jo obdali z blagom in okrasili z nekakšnim baldahinom. Naredili so še oltar, pred njim je bila preproga, na oltarju pa Sveto pismo. Gospa Magdalena Günzler pa jim je podarila srebrn križ, ki je prav lepo krasil oltar. [...]

Drugo bogoslužje so obhajali v velikonočnem času 26. aprila leta 1846. Vodil ga je luteranski senior Friedrich Wagner, pastor v Zlanu na Koroškem. Oblast si je tokrat izmislila strožja pravila. Pri prvem bogoslužju so se namreč kljub strogi pazljivosti znašli med njimi nekateri katoličani. Pozneje jim je to očital tudi baron von Weingarten. Da pa se to ne bi ponovilo še enkrat, jim je oblast tokrat postavila pred dvorano miličnike in njihove sodelavce, ki so budno pazili na red. Vsak udeleženec bogoslužja je tako moral prehoditi dvojno stražo. Ena je stala pred vhodom v hišo, druga pa je bila v prvem nadstropju pred vhodom v dvorano. Vsakega od njih so vprašali, kakšni veri pripada, in če se je izkazalo, da je katoličan, ga niso spustili v dvorano. Pri mešanih družinah so katoličani morali odstopiti. Ko se je začelo bogoslužje, so dvorano zaklenili, v dvorani pa je ostal

1 »Seine k. k. Majestät haben mit allerhöchster Entschließung vom 21. Juli 1845 allergnädigst zu gestatten geruht, daß die Protestanten in und um Laibach überhaupt zwei Mal des Jahres einen Privatgottesdienst, durch einen dahin von Triest oder Kärnten berufenen Pastor, und zwar jede, nämlich die augsburgische und die helvetische Confession, durch einen Pastor ihres Bekenntnisses abhalten.«

policijski komisar. Ta je budno pazil, da je potekalo bogoslužje pravilno. Ti ukrepi so kajpada ljudi zelo prizadeli, posmehovalo se jim je namreč celo mesto in bili so predmet raznih opravljanj. Počutili so se kot zaporniki, ki jih mora nadzorovati straža. Superintendent Franz pa jih je tolažil, češ da bo oblast kmalu popustila. Vendar so bili ljudje preveč prizadeti, da bi mu mogli verjeti. Zato so se odločili, da napišejo dve pritožni pismi. Prvo so poslali na dvorno pisarno (Hofkanzlei). V njem se pritožujejo nad stanjem, ki ga morajo prenašati. Drugo pritožbo pa so napisali nadvojvodi Karlu. Njegova pokojna žena Henriette von Nassau-Weilburg je bila tudi protestantka. [...]

4.4. Pomembno leto 1848

To je leto, ko se je za evangeličane v Avstriji marsikaj spremenilo. Napočil je čas, ko niso bili več samo »prenašani«, ampak so bili izenačeni s katoliško cerkvijo. Evangeličani so bili sedaj od države priznani za enakopravne.

2. decembra leta 1848 je sédel na prestol mladi cesar Franc Jožef I. Ljubljanski evangeličani so se odločili, saj jim je bila ta možnost sedaj dovoljena, da ga bodo prosili, da bi lahko imeli več kot samo dve bogoslužji letno. Na Heimannovo prigovarjanje je prišel gospod Steinacker iz Trsta in pridigal 7. januarja 1849 na aktualno temo.

V tem letu je bilo novo tudi to, da je smela imeti vsaka priznana Cerkev javno verouk, sama svojo organizacijo, namesto molilnic pa so se smele graditi prave cerkve s portali, zvonovi in zvoniki. Ministrstvo je v ta namen sklicalo sejo superintendentov na Dunaju, ki je trajala od 29. julija do 14. avgusta. Na njej so se trudili, da bi te stvari sistematizirali in da bi se povsem izenačili ter pobratili s katoliškimi sobrati. Sicer je trajalo deset let, da so rezultati te seje prišli v javnost, toda svoboda je bila v Avstriji evangeličanom že dana. Tega so se zavedali tudi evangeličani v Ljubljani.

4.5 Ljubljana kot podružnično (filialno) občestvo Trsta

Po tem, ko je imel [tržaški pastor] gospod Buschbeck 22. aprila 1849 svoje redno spomladansko bogoslužje, so položili denar za cerkveno parcelo. Do konca tega leta so jo tudi povsem plačali. Kmalu za tem, 13. maja 1849, pa so se sestali pod vodstvom Heimanna v

Virantovi hiši in določili, da se od sedaj naprej imenujejo »Evangeličanska cerkvena občina v Ljubljani in njeni okolici«.

Naredili so si tudi nekak provizorični red in izvolili pet predstojnikov (W. F. Günzler, G. Heimann, J. Hermann, D. Moline in dr. von Nagy) in njihove namestnike (M. Lausch, F. Eder, F. Bamberg), ki naj bi jih zastopali dve leti. Za to filialno občestvo, ki je obsegalo 180–200 članov, so nastopile velike naloge. Predvsem se je vodstvo sedaj trudilo, da bi opozorilo nase vse ljudi, ki so bili razsejani po celi Kranjski. Treba jih je bilo spodbuditi, da bi začeli darovati denar. Nato pa se je morala že začeti priprava na gradnjo cerkve. Za pomoč so vprašali profesorja Heidelhoffa iz Nürnberga, ki je nekoč izdelal načrt za evangličansko cerkev v Welsu. V bistvu so ta načrt potem tudi obdržali, pa čeprav je bil nekoliko prevelik. Ko pa so uredili te zadeve, so lahko začeli z zbiranjem preostalega denarja za samo gradnjo. Že malo pred 12. januarjem leta 1849 so napisali prvo prošnjo pod vodstvom obeh tržaških duhovnikov. Napisali so jo vsem prijateljem vere in evangličanske svobode, prav posebno pa vsem protestantskim sobratom v Avstriji in tudi zunaj nje. Oba duhovnika iz Trsta sta delovala po svojih najboljših močeh in zbirala denar po svojih občinah. Med darovalci so bila znana tržaška imena, kot npr. družina Ganzoni, družina Escher, družina Cloetta itd.

30. maja istega leta je pastor Steinacker obiskal evangličansko kraljico Grčije, ko je bila na poti v rodno Nemčijo in se je ustavila v Trstu. Predstavil ji je stanje ljubljanskih evangličanov.

Pastor Buschbeck pa je poporosil za pomoč pri sofinanciranju kneza Leopolda von Anhalt-Dessau, ko je ravno konfirmiral njegovega nečaka.

Tako sta oba pastorka zbrala kar nekaj sredstev. Nanje pa ni pozabil niti pastor Wolf, ki je tedaj še vedno prebival v Zürichu.

A tudi Heimann sam je pisal prošnje. Pisal je tako, da je nagovarjal vsakogar posebej. Pošiljal jih je na različne konce sveta: v Avstrijo, Švico, Anglijo. Pisal je tudi v Berlin profesorju dr. Hengstenbergu, pastorku Uhlichu v Magdeburg, na različne evangličanske občine, svojim prijateljem, sorodnikom, znancem, raznim strokovnjakom in raznim drugim pomembnim osebnostim. Denar sta poleg drugih poslala tudi kralj Saške in združenje Gustava Adolfa. [...]

4.6 Ljubljana kot samostojna cerkvena občina

V nedeljo, 27. oktobra 1850, je bil za ljubljanske evangeličane dan, ko so v knjigi odprli spet nov list. Na ta dan so se zbrali v Virantovi hiši na Jakobovem trgu, da so prebrali dokument, ki jim je bil posredovan od obeh superintendentov, tako [luteranskega] Pauerja kot [reformiranskega] Franza, dokument, ki ga je odobrilo ministrstvo. Soglasno so določili, da se bodo od sedaj naprej imenovali Evangeličanska cerkvena občina v Ljubljani in njeni okolici.

Še istega dne so izvolili, tako, kot jim je oblast narekovala, novo vodstvo: Gustav Heimann, dr. Ludwig von Nagy, Wolfgang Friedrich Günzler, Franz Eder in Michael Lausch. Ti izvoljeni pa so izvolili Heimanna za svojega voditelja. [...]

4.7 Prvi evangeličanski pastor v Ljubljani: Theodor Elze

Leto 1851 je prineslo kar tri vesele dogodke: volitve prvega pastora, glavni dar društva Gustav Adolf in dovršitev gradnje cerkve.

19. januarja so imeli volitve, ki jih je vodil [tržaški] pastor Steinacker. Nadaljevali so jih 26. januarja. Vsi, ki so bili sposobni, tudi ženske, so smeli voliti. Od 64 glasov jih je prejel pastor Ursin 51. Toda kmalu nato jim je v pismu sporočil, češ da ni bil čisto prepričan, da bo izvoljen, ker so bili pač na seznamu trije kandidati, in je mislil, da od oblasti ne bo potrjen, pa si je tako izbral neko drugo župnijo nekje v Nemčiji. Tako tem ljudem ni preostalo nič drugega, kakor da spet ugriznejo v to kislo jabolko, in imajo ponovne volitve, ki pa so bile spet tako dolgotrajne.

V tem času, ko ponovno niso imeli veliko upanja, da se jim bo kdaj sploh nasmehnila sreča, da bi lahko tudi oni dobili kakega pastora, pa jih je pastor Buschbeck opozoril na gospoda Elzeja. 8. februarja jim je napisal pismo iz Trsta.

Konec februarja se je Elze res oglasil v Ljubljani in tukaj tudi pridigal. 30. marca pa so ponovno predali svoje tri kandidate v odobritev: duhovnik Heinrich Medicus, ki je spet samo mašil luknjo, dr. Leidenfrost in pastor Elze. 21. aprila so bile volitve, na katerih so spet lahko volile tudi ženske. Od 64 glasov jih je Elze prejel 57.

Tako je postal Ludwig Theodor Elze prvi njihov pastor. [...]

Elze je prispel v Ljubljano okoli božiča leta 1851, ravno še ob pravem času, da so se lahko pomenili glede bližnje blagoslovitve cerkve.

V tem času pa so vseskozi zbirali denar. Denar so prejeli od gospoda A. B. F. Preidela z Dunaja in od ministra za bogočastje v Stockholmu. Iz Strassburga jim je pisal gospod Bruch.

Predvsem pa jim je leta 1851 denarno pomagalo društvo Gustav Adolf. Vseskozi so bedeli nad razvojem Ljubljane. Glavni del svojega denarja so podarili ravno Ljubljani. Na razpolago so imeli več občin, katerim bi lahko darovali denar: občina Brilon v Westfaliji, Ljubljana in Szydlowiec [na Poljskem].

Vojaški pridigar Borok iz Poznanja je govoril sicer za Szydlowiec, vendar pa hkrati ni govoril proti Ljubljani in jo je lepo pohvalil, češ da daruje denar tudi sama, pa čeprav ga sama potrebuje. Tudi če ni bilo poleg nobenega »Ljubljančana«, so drugi o njih lepo govorili in jih zagovarjali. Govorilo se je o tem, da leži Ljubljana v katoliški deželi, medtem ko je Szydlowiec v Prusiji; opozorili so, kako težka je bila evangeličanska preteklost na Kranjskem; na težave, ki jih je morala ta cerkvena občina prestat; kako so s težavo postali enakopravni itd.. Gospod Krause iz Breslaua [Wrocław] je v svojem govoru poudaril, da je cerkev v Ljubljani edina evangeličanska [cerkev v Avstriji], ki ima zvonik in zvonove.

Tudi gospod Hobe je zagovarjal Ljubljano. Najbolj pa je te ljudi prevzelo to, da so ljubljanski evangeličani veliko plačali tudi sami. Heimann je na primer prispeval ogromno svojega denarja. Ravno te žrtve pa niso bile zaman, ampak so pripeljale do tega, da so se pri tem društvu ljudje odločili za evangeličansko občino v Ljubljani. Društvo Gustav Adolf je natisnilo kratko predstavitev ljubljanske občine in jo poslalo svojim vejam (podružnicam). Nikoli več to društvo ni bilo tako enotno kot ravno pri tem glavnem daru za Ljubljano. Heimannu pa je bilo poplačano zaupanje, ko je za gradnjo cerkve vnaprej dal denar in točno vedel, da ga to društvo ne bo pustilo na cedilu, ampak mu bo denar nekoč vrnilo. [...]

Konec leta 1851 so bili že tako daleč, da so predsedujoči lahko poklicali gospoda superintendenta Franza z Dunaja, da naj osebno pride k blagoslovitvi njihove cerkve. Cerkev so poimenovali »Kristu-

sova cerkev«. Bila je zima in vreme ni bilo ravno naklonjeno, vendar je superintendent vseeno prišel.

Nastopil je 6. januar [1852], ki je pomenil za ljubljanske evangeličane dvojni praznik: končno so smeli blagosloviti svojo novo cerkev in prvič so vpeljali svojega duhovnika. To je bil zanje nepozaben dan, eden najbolj pomembnih v njihovi zgodovini. Z velikim veseljem in vnemo so predsedujoči pisali razna povabila vsem svojim prijateljem in duhovnikom, ki so spremljali Ljubljano skozi leta iz tujine. Ta dan pa je pomenil tudi javno slovo od vseh teh ljudi, posebno pa od obeh tržaških pastorjev, ki sta tako vdano skrbela za to »svojo« čredo. S toplimi besedami se je vodstvo občine zahvalilo gospodu Buschbecku za vse, kar je storil zanje.

Tako je za Ljubljano napočil čas, da se loči od svojega materinskega občestva v Trstu. Ljudje so to ločitev sprejeli brez kake nejevolje, z ljubeznijo in hvaležnostjo. Vsi duhovniki, ki so kdaj tukaj vodili kako bogoslužje, razen pastorja Wolfa, ki težavno in dolge poti iz Züricha ni zmoget, so se udeležili te slavnostne blagoslovitve. V ta namen je ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf napisal pastirsko pismo. Prebrano je bilo v nedeljo pred tem praznikom v vseh cerkvah. V njem opozarja vernike na ljubezen, usmiljenje in na pomoč za vse ljudi. Ljudi pa opozorja bolj v katoliški logiki, da naj ne obiskujejo nekatoliških bogoslužij, ne sedaj in tudi sicer nikoli. Kajti nekatoliške maše, prvič, niso na isti ravni kot katoliške, poleg tega pa »katoličani«, ki jih obiskujejo, odkrito priznavajo, da se z razlikami med obema veroizpovedima strinjajo. In to za katoliško cerkev ni dopustno, saj pomeni, da je takim ljudem zanjo malo mar, ali pa celo, da jo podcenjujejo. Če pa je katoličan pravi, bo vedno pazil na to, da ne bo blatil svojega »katolištva«.

Pismo je bilo izdano v nedeljo pred sv. Tremi kralji in se je glasilo:

»Po mestu gre govorica, de so tudi katoličani k praznovanju evangeljskiga tempeljna povabljeni, in de bi per bogoslužnim petji še clo katoliška mladost pomagala.«

»Ta govorica me je z britkostjo napolnila, in gotovo so tudi verni tega poglavitniga mesta z milovanjem in začudenjem zaslišali, de se od njih perčakuje, de bojo tudi oni k nekatoliški službi božji peršli, in per nji pomagali. Desiravno upam, de se sami zmožni, resnico od

zmote ločiti, in de ne bojo taciga vabljenja poslušali, sim vendar jaz, ko sim po božji dobrotljivi milosti sosebno poklican, nad zakladam (šacam) svete katoliške vere med vernimi čuti, čast katoliške cerkve vedno pred očmi imeti, ter se za njo potegovati, in po vsi svoji moči skerbeti, de duše vernih, za ktere bom mogel jez odgovor dajati, zavolj mojiga molčanja nobene škode ne terpe, po svoji vikši pastirski službi per svoji vesti dolžan, svoj glas zoper tako vabljenje povzdigniti, ter katoličane za zdaj in za vselej z vso skerblijovostjo opominjati, de se naj nikar ne vdeležijo nekatoliške službe božje, in de naj nikar pri nji ne pomagajo, ker bi s takim vdeleženjem in pomaganjem očitno na znanje dajali, de to, katoliški cerkvi ptujo službo božjo poterdijo, de se zoper oestro prepoved katoliške cerkve, v duhovnih rečeh z drugimi ptujimi, krivovernimi družbami zedinijo; in s tem bi očitno kazali, de jim za katoliško cerkev ni veliko mar, ali pa je še clo, de jo grozno malo čislajo alj obrajtajo; taciga obnašanja pa se mora vsaki katoličan, kteri hoče tega svojiga imena vredin biti in vredin tudi ostati, z vso skerbjo varovati«.

»Kakor močno pa me moja apostoljska služba veže, vse verne k njih dušnimu pridu pred tacimi zmotami svariti, in vsako škodo od naše dobre matere, svete katoliške cerkve po vsi moči odverniti; ravno tako pa tudi ne morem svojiga opominjevanja zadostikrat ponoviti in perporočiti, de, čeravno zmoto sovražiti moramo, svojiga zmoteniga bližnjiga pa vendar nikdar sovražiti ne smemo; de nikolj keršanske ljubezni, ki v svojim bližnjim podobo božjo in odrešeniga po Kristusu vidi, pozabiti; njemu v stiskah svoje pomoči nikdar odreči, sosebno pa nikolj nehati ne smemo, vedno, sosebno pa v praznik Razglašenja Gospodoviga v svojih cerkvah k sedežu (tronu) milosti božje prav goreče zanj moliti, de naj Bog, usmiljeni Oče, da našim zmotenim bratom zvezdo prave luči persijati, in spoznati, de se luč in resnica, gnada in zveličanje le v katoliški cerkvi najde.«²

Vendar je škof s tem dosegel ravno nasproten učinek, kajti pred cerkvijo se je zbralo na stotine ljudi (katoličanov), ki niso nikakor mogli vsi v cerkev. Saj je bil to velik dogodek za Kranjsko, ki se ne zgodi vsak dan. [...]

2 Zgodnja Danica, Katoliški cerkveni list, Ljubljana 1852, 8.

Daleč prek meja dežele Kranjske se je razvedelo za to novo cerkev. Ogromno časopisov na Kranjskem in zunaj dežele je pisalo o tem dogodku. Poročal je celo neki časopis iz Kalkute. Prav tako so preslikali cerkev in jo objavili v raznih revijah. Govori, ki so jih imeli pri slovesnem bogoslužju razni govorniki, so bili ponatisnjeni in so jih spet prodajali, da bi s tem nekaj zaslužili.

Potem pa se je začelo redno občestveno življenje. Potrebno je bilo zbrati vse evangeličane v okolici. Konec leta 1851 je pripadalo cerkveni občini 332 vernikov: od tega 228 v mestu in 104 na deželi. Med njimi je bilo 219 pripadnikov helvetske (reformirane) in 113 augsburške veroizpovedi. Zaradi večine helvetske veroizpovedi so cerkev podredili reformirani superintendenturi.

Sedaj so bogoslužje obhajali prav vsako nedeljo, tisto leto so jih imeli 52. Praznovali so tudi vse praznike: božič, veliko noč, binkošti, razne blagoslovitve, cesarjev rojstni dan, vnebohod, začetek šole, zahvalno nedeljo, dan reformacije, pogrebe, konec leta.

Vsak teden so imeli uro Svetega pisma. Sveto večerjo z obhajilom so obhajali štirikrat v letu. Če je bilo potrebno, so ga delili tudi v angleščini, francoščini ali madžarščini.

Verouk je poučeval učitelj, samo konfirmante pa pastor. [...]

Tudi težav z organistom ni bilo, kajti že pred prihodom gospoda Elzeja v Ljubljano se je stvar uredila: 13. septembra je napisal Heimanu gospod Elze, da ima že izbranega nekega dobrega organista.

To je bil bratranec gospoda Elzeja, skladatelj in glasbenik Carl Friedrich Clemens Theodor Elze. Rojen je bil pri Dessau (Oranienbaum) 6. septembra 1830. Od 1. julija 1852 naprej je bil prvi organist v Kristusovi cerkvi v Ljubljani in prejemal plačo. Tako so pridobili moža, ki je bil izredno nadarjen za glasbo, nadarjen za komponiranje in za petje. Prav kmalu po svojem prihodu v Ljubljano je ustanovil cerkveni zbor in odtlej so ob nedeljah krasile bogoslužja pesmi in kompozicije. Pogosto je napisal in predvajal svoje lastne skladbe, h katerim je pastor Elze napisal besedila. Ta mož je postal slaven tudi zunaj »evangeličanskih« meji. [...] V Ljubljani je živel do svoje smrti 10. septembra 1896. [...]

Leta 1877 doživi cerkvena občina najlepši praznik: 25 let blagoslovitve cerkve (6. 1. 1877). Prišlo je veliko prijateljev in znancev, pobud-

nikov. Pripotuje (direktno iz Benetk) prejšnji duhovnik, gospod Elze. Hkrati s tem praznovanjem praznuje svoj osebni praznik, petindvajset let svojega duhovništva. Ima svečano pridigo v Kristusovi cerkvi.

To leto uvedejo obdavčenje vsakega člana občine. Imeli so 512 duš. Od tega v Ljubljani 273, zunaj nje 88, v Celju 57 in zunaj njega 94. Prvič objavijo v letnem poročilu vse člane občine. Na žalost pa so ne glede na obvezno obdavčenje bili še vedno pogosto v denarnih stiskah. Prav vsakič pa so jim pomagali dobri ljudje in določena združenja.

28. avgusta 1870 umre Gustav Heimann, človek, ki je soustanovil in podpiral ljubljansko cekveno občino. Zaradi spora z duhovnikom Elzejem je stopil iz javnosti, toda še vedno je bil v ozadju. [...]

5.1 Četrti evangeličanski pastor v Ljubljani: Hans Jaquemar

Leta 1892 občestvo (gmajna) izvoli novega duhovnika, Hansa Jaquemarja. Šele z njim se [spet] začne redno, urejeno cerkveno življenje. Za to cerkveno občino je bil velikega pomena. Za najmlajše so 31. marca 1901 odprli otroški vrtec. Začeli so z dvanajstimi otroki, konec leta pa so jih imeli že 33. Med njimi je bilo kar nekaj katoličanov.

Imeli so otroška bogoslužja, pri katerih so sodelovali tudi odrasli verniki. Od leta 1893 so imeli bogoslužja za mladino. Nanja so se pripravljali ob petkih zvečer. Za mlada dekleta so pod vodstvom pastorjeve žene imeli šivalni krožek. Izkupiček od izdelkov je šel za uboge, v karitativne namene. 14. 1. 1900 so ustanovili združenje krščanskih mladih mož. Tukaj so imeli mnogo predavanj, ki so usmerjala mlade. Prejšnje učilnice so spremenili v učilnice za verouk in konfirmacijski pouk. Tam se je odvijalo življenje tega občestva (gmajne). Pozimi, so imeli tukaj tudi bogoslužja. Iz prostovoljnih prispevkov so si kupili harmonij.

1898. leta se priključi občestvo (gmajna) gibanju »roč od Rima«. Že od leta 1893 so imeli vsak četrtek zvečer biblijske ure. Sedaj so jih uporabili za to, da so pokazali razliko med evangeličansko in rimsko Cerkvijo. 1899 prestopi celo k evangeličanom: v Ljubljani 4, v Celju 13 oseb, leta 1900 že 22, 1903 58, 1904 pa 42 oseb.

Tako v mestih kot tudi na podeželju se je število članov Evangeličanske cerkve povečalo. V Celju, filialnem občestvu, ki je bilo usta-

novljeno 15. avgusta 1855, so praznovali (1894) štirideset let obstoja. Leta 1901, ko so že šestinštirideset let pripadali k Ljubljani, pa postanejo samostojna občina.

Od leta 1898 je imel duhovnik Jaquemar pogosto bogoslužja tudi na Kočevskem, v Litiji in Trziču. V Trziču so kupili hišo, ki so jo pozneje predelali in pridobili en molilni prostor s sobo za duhovnika. 1899. leta, na drugi božični dan, so tukaj imeli prvo bogoslužje, obiskano tudi od katoličanov in oblastnikov. Število duš je bilo petdeset, v letih 1899–1901 so imeli devetnajst bogoslužij.

Na Kočevskem je evangeličanska cerkev veliko pripomogla pri ohranitvi narodnega blaga. 28. 2. 1901 pristopi prvi »Kočevar« k evangeličanom. Od leta 1896 so imeli bogoslužja po privatnih prostorih, potem pa dobijo občinski prostor. Ker pa niso imeli harmonija, so imeli bogoslužja na začetku brez petja, šele 1902 se stvar uredi. Istega leta začnejo tudi s poučevanjem verouka, obiskujejo ga štirje otroci.

V Litiji je bilo leta 1901 37 evangeličanov. Prvo bogoslužje so imeli 13. 12. 1896. Bogoslužja so imeli tudi v privatnih hišah. Imeli so bogoslužja tudi na Bledu.

Izdajali so nedeljsko glasilo, saj so bili verniki ljubljanskega občestva (gmajne) razdeljeni po enainštiridesetih mestih. Tako so imeli med sabo stik in so tiskali ta oznanila pod geslom: »Nisi pozabljen od svoje Cerkve, nate misli.« Letno so izdali 6000 izvodov. Leta 1903 so imeli 113 bogoslužij in 25 biblijskih ur. Jasno je bilo, da tega dela počasi ni več zmogel samo en duhovnik. Potrebovali so vikarja. 1898 leta jim je pomagal pastor Fritz May, ki pozneje postane prvi njihov duhovnik v Celju. Na binkoštni ponedeljek leta 1899 pa se smrtno ponesreči vikar Otto Baumgart, ki so ga nastavili poskusno. Šele leta 1904 lahko dobijo pomoč v dr. Ottu Kieserju. Vsak teden so imeli vaje za petje. Leta 1903 so lahko ustanovili evangeličanski cerkveni pevski zbor. Vodil ga je Josef Metzky. 31. oktobra 1902 postane dan reformacije za evangeličanske šolarje in učitelje dela prost dan.

V vseh pogledih raste ugled tega občestva (gmajne). Življenje v njem je izredno pestro, saj imajo med drugim tudi dosti raznih predavanj. Leta 1904 jih obišejo pridigarji iz raznih krajev, npr. iz Heidelberga, Graubündna, Württemberga, Elberfelda, Berlina. 7. junija 1901 pride do spremembe pokopališkega reda. Vsi pogrebi

postanejo prosti plačevanj. Plačuje se za vse samo zvonjenje. Razvoj cerkvenega življenja kratko prekine močan potres 14. in 15. aprila 1895. Ampak ravno ta katastrofa naj bi pripeljala občestvo (gmajno) do novega blagoslova. Dve leti so po potresu z veliko vneto popravljali in preurejevali cerkveno zgradbo in župnišče. Leta 1897 so popravili tudi škodo na pokopališču. Pastor Jaquemar v tem času veliko potuje po Nemčiji in Avstriji in pripoveduje o situaciji. Od darov lahko cerkev in župnišče še lepše popravijo, kot sta bila pred potresom. Cerkev opremijo s kurjavo, okrog poslopja naredijo ograjo. Cerkvi postavijo tudi nov stolp, v njem zvonijo trije novi zvonovi.

Tako lahko 6. 1. 1902 praznujejo 50. obletnico blagoslovitve Kristusove cerkve. Sedaj ne samo z enim zvončkom na strehi cerkve kot leta 1852, ampak s tremi mogočnimi zvonovi v zvoniku. [...]

Toda 20. julija 1905 zapustita Ljubljano pastor Jaquemar in njegova žena. Odideta na novo delovno mesto v St. Pölten. [...]

5.2 Peti evangeličanski pastor v Ljubljani: dr. Ottmar Heigemann

Dr. Ottmar Heigemann je že od septembra 1905 pod vodstvom gospoda Jaquemarja vodil to občestvo (gmajno). Svečano umestitev (instalacijo) pa uvede superintendent Schack z Dunaja 11. 2. 1906, skupaj z duhovnikom Jaquemarjem in Fritzem Mayem. Zvečer se dobijo vsi verniki na družinskem večeru.

Duhovnik Heigemann je bil rojen v Mannheimu. Prvo službo je kot duhovnik imel v nemško-češkem mestu Haida (1899–1905). Potem pride v Ljubljano in tukaj deluje polnih deset let. Študiral je na univerzi v Heidelbergu. Ukvarjal se je s temo zgodovine protestantizma na Kranjskem, vpliv Luthra po katoliški sodbi. Ko je bil na višku svojih življenjskih moči, pa je 15. 9. 1917 umrl [kot vojni kurat]. Zelo rad je pridigal in poučeval. [...]

Zelo težko je bilo leto 1908 za ljubljansko cerkveno občino (gmajno). Toda prav to leto 1908 je bilo tudi v znamenju Primoža Trubarja. Bil je prvi superintendent na Kranjskem od leta 1561 do leta 1565. Največji zvon je že zdavnaj nosil njegovo ime. Za njegovo 400. obletnico rojstva pa so mu v Kristusovi cerkvi 28. junija 1908 slavnostno odkrili spominsko ploščo. [...]